

Johdanto

Jokaisen koulussa työskentelevän rehtorin ja opettajan on tunnettava voimassa oleva lainsäädäntö.

Olen työskennellyt Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:n lakimiehenä kolmisenkymmentä vuotta ennen kuin siirryin eläkkeelle kesällä 2009. Lakimiestehtävässäni olen toiminut rehtorien ja opettajien oikeusavustajana ja perehtynyt koulun ulkopuolisen maailman, kuten tuomioistuinten ja kanteluviranomaisten, käsityksiin koulun, rehtorin ja opettajan vallasta ja vastuusta. Olen seurannut myös lainsäädännön muutoksia ja niiden vaikutuksia opettajan arkipäivän työskentelyyn.

Kirjan tarkoituksena on antaa mahdollisimman kattava kuva opettajan oikeuksista, velvollisuuksista ja vastuista. Käytännön tosiolosuhteiden kuvauksella ja esimerkeillä seuraamuksista yritän tarjota opettajille työkaluja arkityöskentelyn avuksi. Kirja valottaa ensi sijassa kouluyhteisön ulkopuolisen maailman käsityksiä ja tulkintoja koulun ja siellä työskentelevien oikeuksista ja velvollisuuksista. Valitettavasti nuo käsitykset poikkeavat usein yksittäisen opettajan ajatuksista. Todellisuus on joskus kuviteltua karumpaa.

Koulumaailma eri toimintamuodoissaan asettaa yhä enemmän vaatimuksia opetuksen turvalliseen järjestämiseen. Toiminnan monipuolistuminen lisää tarvetta pohtia koulun ja opettajan velvollisuuksia toiminta-alueilla, joissa valvontavelvollisuus ja turvallisuuden varmistaminen ovat yhä vaikeammin tulkittavissa ja ratkottavissa. Odotettavissa on yhä enemmän velvollisuuksien ja vastuun harmaita alueita, joiden käsittelemisestä ei ole esitettävissä luotettavia tietoja. Opettaja on todennäköisesti viime kädessä vastuunkantaja vahingon tapahtuessa näillä harmailla alueilla ai-

van kuten muissakin opetukseen liittyvissä tilanteissa. Sen vuoksi kirjan tarkoitus on myös kartoittaa koulun uusia toimintamuotoja ja -alueita sekä antaa ohjeita vahinkojen ja vastuutilanteiden varalta.

Kolmessakymmenessä vuodessa on siirrytty koulutusta koskevasta yksityiskohtaisesta lainsäädännöstä 2000-luvun karsittuun erityislainsäädäntöön. Koulua koskevien omien säännösten tilalle on tullut sovellettavaksi yhä useammin yleinen lainsäädäntö. Koulun toiminta ja erityisesti rehtorin ja opettajan työ ovat tästä huolimatta edelleen sellaisia, että alalla toimivien on tunnettava voimassa oleva lainsäädäntö, olipa kysymys koululainsäädännöstä tai muun lain soveltamisesta. Koululakeihin on kuitenkin edelleen jätetty lukuisia esimerkiksi oppilasta koskevia säännöksiä.

Nykyään rehtorille on siirretty opetuksen järjestäjän omin päätöksen paljon päätösvaltaa ja hän tekee entistä enemmän valituskelpoisia päätöksiä. Näiden päätösten tekemisessä on otettava huomioon, että ne ovat muodollisesti oikein tehtyjä ja perustuvat voimassa olevaan lainsäädäntöön.

Myös opettaja joutuu omassa arkipäivän työssään tilanteisiin, joissa on tunnettava sekä erityislainsäädäntöä että yleislainsäädäntöä. Esimerkkinä mainittakoon oppilaan ojentaminen. Opettajan on tiedettävä koululainsäädännön tyhjentävä luettelo käytettävistä ojentamiskeinoista. Lisäksi hänen on tunnettava sekä erityislainsäädännön että hallintolain menettelytapasäännökset. Vaikkei hänen päätöksistään tai toimenpiteistään olekaan valitusoikeutta, kantelumahdollisuus on aina olemassa.

Kirjassa on paljon tuomioistuinten tuomioiden ja päätösten yksityiskohtaisiakin referaatteja kuvaamassa sitä, miten vahinkotapausten jälkeen tuomioistuimissa on arvioitu koulun, rehtorin ja opettajien velvollisuuksia ja vastuuta. Myös kanteluista annetut päätökset kuvaavat oikean ja virheellisen toiminnan eroja. Kirjoitetut tuomioistuimen ratkaisut eivät ole aina ylempien oikeusasteiden ratkaisuja, mutta yhdenmukaisina ne valottavat tuomioistuinkäytäntöä. Olen kirjoittanut myös ratkaisuista, jotka eivät ole valituksen johdosta lainvoimaisia.

Kirjassa on myös tehty johtopäätöksiä, joiden taustalla ei ole tuomioistuin- tai kanteluratkaisuja. Koulun toiminta ja opettaminen ovat

jatkuvasti muuttuva kirjo tapahtumia ja tilanteita, joita kaikkia on mahdollon ennakoida. Pyrin kuitenkin kirjassani antamaan lukijoille askelmerkkejä ja kiintopisteitä, joita opettaja voi hyödyntää omassa työssään ja siten välttää tarpeettomia riskejä.

Kirjan tarkoitus ei ole estää tai halvaannuttaa iloista, monipuolista ja hallittuja riskejäkin sisältävää opetusta. Tieto voi lisätä tuskaa, mutta tietämättömyys lisää riskejä ja hämärtää tietoisuutta omasta vastuusta.

Lainsäädäntö muuttuu kaiken aikaa. Kirjaan ei ole otettu pitkiä lainsäädäntölainauksia. Ajantasaista lainsäädäntöä, kuten perusopetuslakia, on vaivatonta seurata valtion säädöstietopankin osoitteessa www.finlex.fi. Kirjassa on pikemminkin keskitytty käsittelemään tuomioistuimen ratkaisuja, kommentoimaan ratkaisujen perusteluja ja tekemään näistä johtopäätöksiä opettajan arkityön avuksi.